

Промислова політика зміцнюється також за допомогою інструментів регіональної політики, оскільки та має враховувати аспект зайнятості. Рада кваліфікованою більшістю голосів може ухвалити стимули, які слугують сприянню державних проєктів щодо оптимізації зайнятості, оскільки вони мають «горизонтальний» характер, тобто творять інноваційні форми кваліфікації й посередництва праці, одночасно допомагають розширити потенціал пропозицій праці на високому рівні організації, що впливає на конкурентоспроможність європейської економіки на міжнародних ринках і тим самим відповідає основним принципам промислової політики.

Радою можуть бути встановлені умови зайнятості стосовно легально зайнятих громадян третіх країн. Фактично це означає привілейовану позицію промисловості ЄС щодо країн, які не належать до Союзу. Для тих галузей, де фонди оплати праці становлять істотну частку в загальному балансі, охорона полягає в блокуванні роботи закордонних підприємств із дешевою робочою силою, що стосується передусім будівництва та транспорту. Реально відносно найбільший вплив на промислову політику має саме врахування чинників зайнятості під час реалізації всіх напрямів політики Співтовариства.

Питання в цій справі були розглянуті в комунікаті Комісії в 1994 р¹⁶⁵. Це призвело до низки наступних рішень із боку Ради в цій області до кінця 90-х років. Промислова політика у 2000-х роках поглиблюється в напрямках міжнародної кооперації, стандартизації, інновації, розвитку інфраструктури бізнесу, охорони навколишнього середовища (наприклад резолюція Комісії від 28.10.1999 про стандартизацію, комунікат щодо інновацій (вересень, 2000)¹⁶⁶. Загальна динаміка дій у галузі спільної промислової політики має явні тенденції до пришвидшення.

4.3. Політика підтримки малих і середніх підприємств

Політика щодо малих та середніх підприємств впливає із загальної політики ЄС у сфері промисловості (ст. 173 ДФСЄ).

Розширення європейської інтеграції в напрямі створення єдиного внутрішнього ринку викликало потребу в стратегії співробітництва щодо малих і середніх підприємств (МСП). Головною метою світогосподарської політики є покращення економічного клімату, у якому функціонують малі й середні європейські фірми, оптимізація допомоги, що сприяє їхній діяльності через координацію на наднаціональному рівні.

¹⁶⁵ Bogumiła Mucha-Leszko. Wspólna polityka przemysłowa / Bogumiła Mucha-Leszko // Biuletyn europejski. – 1998. – S. 180.

¹⁶⁶ General report on the Activities of the European Union, 2000.

Головними проблемами, які обмежують діяльність МСП, є недостатність управлінського досвіду, кваліфікованої юридичної консультації (що пов'язано з умовами складного правового середовища), потреба доступу до інформації, а також пошук джерел фінансування. Усе ж близько 35–40 % МСП у більшості країн ЄС зникає з ринку в ході перших трьох років функціонування, а 60 % – протягом 8–10 років після початку діяльності¹⁶⁷.

Отже, серед напрямів політики ЄС виділяють такі: лібералізація й уніфікація права, забезпечення чесної конкуренції, спрощення податкової системи, а також сприяння залученню інвестицій і підвищення експорту.

МСП відіграють домінуючу роль у гуртовій та роздрібній торгівлі, виробництві продуктів харчування, будівництві і становлять 40–90 % від загальної кількості господарських суб'єктів. Тут зайнято 2/3 від загальної кількості працівників, і вони забезпечують 1/2 товарного обороту в ЄС.

Сьогоднішня класифікація МСП ґрунтується на рекомендації ЄС від 3.04.1996 і включає такі господарські суб'єкти¹⁶⁸:

- фірми, у яких зайнято менше, ніж 250 осіб, із річним оборотом не більше 40 млн євро або річним балансом не більше 27 млн євро, а підприємство є повністю приватизоване* (*середнє підприємство*);
- фірма, у якій зайнято менше, ніж 50 працівників, має річний оборот менше 7 млн євро або річний баланс не більше 5 млн євро, а також приватна (*мале підприємство*);
- підприємство, у якому зайнято менше, ніж 10 осіб (*дуже мале, або мікропідприємство*).

Якщо діюче підприємство протягом двох років перебільшує визначений ліміт у кількості працівників або структурі капіталу, тоді воно втрачає свій статус МСП¹⁶⁹.

Щодо аналізу мір сприяння суб'єктам малого й середнього бізнесу можуть бути передбачені також інші показники. Держави – члени ЄС можуть застосовувати власні критерії у класифікації МСП.

Політика щодо МСП ґрунтується на двох рівнях – державному й наднаціональному. Однак зараз роль координації та наднаціонального управління МСП збільшується та є одним із напрямів промислової політики ЄС, яка відзначається динамічним розвитком протягом останнього десятиріччя. Розглянемо цей напрям як основний.

¹⁶⁷ http://www.exporter.pl/zarzadzanie/patrz_rowniez/unia_7_msp_polityka.html.

¹⁶⁸ Директива Комісії 96/280/ЄУ від 3 квітня 1996 р. (ОЖЛ 107/96).

* Підприємство визнане як приватне, якщо щонайменш 25 % капіталу або акцій не належать одному чи групі підприємств (яке не є МСП).

¹⁶⁹ http://www.exporter.pl/zarzadzanie/patrz_rowniez/unia_7_msp_polityka.html.

Головні стратегічні напрями політики формують Європарламент, Раду ЄС і, насамперед, Європейську комісію. Деякі інституції виконують спеціальні функції (наприклад Комітет аудиторів – фінансовий контроль, Європейський інвестиційний банк – фінансування проектів).

Загалом політика ЄС щодо МСП ґрунтується на двох основних підходах до вирішення проблем їх виникнення та функціонування – *вертикальному й горизонтальному*.

Вертикальний підхід виражається через безпосереднє вирішення, спрямоване лише на МСП. Ці рішення готуються й реалізуються Генеральним директором Європейської комісії, який займається політикою підприємництва, торгівлі, туризму, також економічною та соціальною політикою, співпрацюючи з Європарламентом, Економічною й Соціальною радою, організаціями, які представляють МСП у структурах ЄС, а також іншими службами.

Горизонтальний підхід ґрунтується на охороні інтересів МСП в інших сферах діяльності ЄС, наприклад політика в галузі технічних досліджень і винаходів, регіональна політика й міжнародні відносини.

Ураховуючи значення МСП для економічної структури ЄС, можна зробити висновок, що внутрішня інтеграція ЄС сильно залежить від розвитку МСП. Причому, крім макроекономічних позицій, слід пам'ятати про роль МСП на регіональному рівні, коли вони сприяють економічному розвитку, а також виникненню проблем у регіонах із нижчим рівнем розвитку. Отже, для ефективного розвитку МСП слід об'єднати два напрями політики: макроекономічний (загальну політику) та мікроекономічний (політику підприємництва).

Основними цілями наднаціонального регулювання й сприяння діяльності МСП є зміцнення внутрішнього ринку, інтернаціоналізація підприємницької діяльності на рівні фірм, усунення адміністративних бар'єрів і створення єдиного економічного простору в ЄС за рахунок уніфікації законодавства щодо малого бізнесу, зміцнення співпраці держав – членів ЄС у сфері створення економічного валютного союзу.

Національна політика держав – членів ЄС має на меті створення кращих умов для ведення бізнесу, посилення конкуренції й загального зростання. При цьому очевидним є відхід від такої форми сприяння, як дотації та позики і перехід до консультацій.

Усі держави-члени мають добре розвинуту систему підтримки малого та середнього підприємництва. Деякі з підприємств є державними установами, але користуються фінансовою допомогою, а решта – приватні організації.

Що стосується державних організацій, то у всіх державах ЄС повноваження поділені між кількома міністерствами або спеціальними

відділами міністерств. Як правило, політикою розвитку малого й середнього бізнесу займається Міністерство господарських справ, Міністерство з питань торгівлі та промисловості. МСП підтримуються й іншими міністерствами, наприклад Міністерством зайнятості, Міністерством економіки, Центром суспільної технології, які надають допомогу для МСП із питань працевлаштування, освіти, Міжнародної торгівлі й розвитку. Такий розподіл між різними Міністерствами вимагає посиленої координації з боку всіх держав – членів ЄС.

Підприємства зі змішаною формою власності, а також приватні підприємства відрізняються одне від одного в різних державах ЄС, але можуть мати схожі форми організації. Наприклад, торгові палати займаються тренінгом та освітою, технологічними консультаціями, стимулюванням міжнародної торгівлі, виданням сертифікатів якості, наданням інформації про укладення договорів і поставки, про взаємодію між підприємствами.

Із-поміж інших приватних інституцій виділяються фінансові установи (банки, інноваційні угруповання та ін.), приватні дослідницькі установи, асоціації підприємств і працівників, центри з надання послуг виробникам (наприклад консультації менеджерів та адміністрацій, маркетингові й технологічні консультації).

Спільна діяльність національних і наднаціональних установ у напрямі регулювання підтримки розвитку МСП у ЄС полягає в покращенні відповідного «середовища» з точки зору узгодження законодавства ЄС із проблемами МСП, поширення досвіду сприяння МСП, подолання браку зв'язків між підприємствами й організаціями, які пропонують послуги.

Із метою поширення співпраці між фірмами на початку 80-х років було створено Бюро з питань зближення підприємств, які мають свої представництва в державах ЄС та у 20-ти інших державах світу. За допомогою системи відділів Бюро отримує забезпечення від фірм різних держав і встановлює між ними контакти з питань, що їх цікавлять.

У 1985 р. Рада прийняла рекомендації щодо адміністративних процедур, які є обов'язковими для організації функціонування МСП. У 1988 р. Єврокомісія створила систему європейського інформаційного центру для забезпечення МСП новинами про внутрішній ринок. Центр Євро-Інфо надає господарським суб'єктам (особливо малим і середнім підприємствам) різноманітну інформацію про функціонування механізмів ЄС, починаючи від справ щодо ринків збуту й закінчуючи правовими питаннями. Зараз у Європі діє понад 256 таких осередків, а також 14 кореспондентських центрів в інших державах. Їхню діяльність у державах – не членах ЄС доповнюють осередки Євро-Інфо, які надають інформацію про умови діяльності підприємств на теренах ЄС (у

Польщі – Варшава, Гданськ, Краків, Кельце, Ряшів, Щецін, Білосток, Торунь, Катовіце, Каліш, Вальбжих, Кошалін, Люблін)¹⁷⁰. Вони полегшують підприємствам співпрацю фірм і установ у державах – членах ЄС із підприємствами в державах поза ЄС, надають конкретну інформацію про певні регіони та юридичне регулювання, засади уніфікації податків і стандартів, а також програми допомоги. Їх основна функція – збір заявок МСП із пропозиціями про співпрацю. Із 1993 р. МСП мають можливість користуватися послугами будь-яких банківських відділів.

Європейська комісія в межах програми «Європейське партнерство» почала реалізацію намірів про започаткування співпраці МСП із найменш розвинених регіонів ЄС із фірмами головних держав-членів, а створена в 1983 р. Європейська асоціація інноваційного капіталу сприяє створенню й розвитку малих спільних фірм. За допомогою Комісії ЄС був створений також комітет, у якому беруть участь ділові люди від кожної держави ЄС, які відповідають за полегшення процедур у сфері підприємництва. Отже, у ЄС втілюється в життя активне регулювання малого та середнього бізнесу, а також поширюється сприяння його розвитку з використанням форм і методів, адекватних до потреб європейської інтеграції (табл. 4.2).

Історія європейської політики щодо МСП охоплює 50 років. Спочатку переважала думка, що МСП є поворотом до колишньої економічної системи. На протигагу МСП підтримувалися великі й найбільші фірми (домінування соціальної політики). До середини 70-х років МСП розглядалися як субконтрактні підприємства.

Із середини 70-х років зменшилися темпи економічного зростання. Це було спричинено насамперед зростанням безробіття. Основні напрями економічної політики були замінені на ринкову економіку. У 90-х роках сприяння МСП стало одним з основних напрямів економічної політики ЄС, хоча малі фірми вдало демонстрували витривалість у кризових ситуаціях. Сприяння МСП змінилося на політику стимулювання підприємництва.

1970–80-ті роки відзначаються зосередженням уваги на питаннях науково-технологічних досліджень (технологічна інфраструктура – центри послуг та інформації, установи, які підтримують технологічний розвиток), створення й розвиток нових підприємств та стимулювання експорту. На межі 80–90-х років домінуючим напрямом щодо політики МСП було сприяння співробітництву між підприємствами, сприяння залученню інноваційного капіталу, а також розвиток кадрів (особливе залучення).

¹⁷⁰ <http://www.mg.gov.pl>.

Таблиця 4.2

Показники, що характеризують стан МСП

Держава	Кількість МСП (тис.)	Чисельність на 1000 осіб	Зайнято в МСП (млн осіб)	Частка МСП у загальній кількості зайнятих (%)	Частка МСП у ВВП (%)
Великобританія	2630	46	13,6	49	50–53
Німеччина	2290	37	18,5	46	50–52
Італія	3920	68	16,8	73	57–60
Франція	1980	35	15,2	54	55–62
ЄС	15 770	45	68	72	63–67
США	19 300	74,2	70,2	54	50–52
Японія	6450	49,6	39,5	78	52–55
Росія	844	5,65	8,3	13	10–11

Джерело: <http://docs.rcsme.ru/rus/RC/Statistics/>.

Першими умовами ЄС щодо малого бізнесу, які втілювали в життя постанови Римського договору (особливо ст. 54, 63, 66), стали директиви Європейської ради від 7 липня 1964 р. (№ 64/427/ЄЕС, 64/429/ЄЕС)*. Вони стосувалися тимчасових засобів щодо діяльності осіб, зайнятих на власному підприємстві промисловості, а також започаткування господарської діяльності громадянами держав на теренах держав-членів. Директиви були інструментом у справах усунення існуючих бар'єрів у правових системах та в адміністративній практиці певних держав-членів ЄС.

Директиви Ради стосуються різних галузей економічної діяльності в приватному бізнесі від 1966–1982 рр. (66/162/ЄЕС, 67/43/ЄЕС, 68/365/ЄЕС, 68/366/ЄЕС, 69/77/ЄЕС (зміна директиви 64/427/ЄЕС), 69/82/ЄЕС, 71/304/ЄЕС, 75/368/ЄЕС, 82/470/ЄЕС).

У 1972 р. розглядалася директива Ради (72/211/ЄЕС) щодо координації статистики в промисловості й детальному виробництві.

Із метою вирішення проблем визначення професійної кваліфікації осіб, які зайняті в секторі МСП, прийнято директиви № 85/384/ЄЕС, а також № 85/614/ЄЕС (1985). Натомість засади рівноправності жінок і чоловіків, які зайняті в малих підприємствах, окреслені в директивах № 86/613/ЄЕС (1986).

Постанови Ради ЄС щодо МСП мали переважно загальногалузевий характер і застосовувалися щодо розвитку інфраструктури підприємства, а

* Директиви і постанови Ради, рішення і рекомендації Комісії – за: Analiza prawno-prawniczo przepisów Unii Europejskiej dotyczących małych i średnich przedsiębiorstw z przepisami obowiązującymi w Polsce. – Warszawa, 1998.

також сприяння розвитку МСП (від 30.06.1988 р.), субпідприємства (26.09.1989 р.), удосконалення адміністративних процедур (3.12.1992 р.), підвищення конкурентоспроможності підприємств, а також у справі боротьби з безробіттям (22.11.1993 р., 21.11.1994 р.), інноваційної діяльності (10.10.1994 р., 27.11.1995 р.) та ін. Щодо окремих галузей було сформульовано постанови в період від 10.04.1984 р. до 22.12.1986 р. (політика у сфері туризму).

Європейська комісія також ухвалила такі рішення: рішення від 14 червня 1993 р. у справі багаторічної програми ЄС у сфері пріоритетних галузей і забезпечення тривалості політики сприяння малим та середнім підприємствам у державах ЄС (93/379/ЕЕС), рішення від 9 грудня 1996 р. у справі щодо третьої багаторічної програми для МСП у межах ЄС, від 5 листопада 1997 р. щодо механізму загальнодержавної допомоги через МСП у межах ЄС, транснаціоналізація підприємств типу спільних підприємств (97/761/ЕЕС), від 19 травня 1998 р. щодо інструментів фінансової допомоги для МСП, які сприяють розвитку інновацій і створюють нові робочі місця.

Із 1990 р. упроваджуються інші рекомендації: Рекомендація Ради від 28 травня 1990 р. щодо реалізації політики спрощення адміністративних процедур на користь МСП держав-членів (90/246/ЕЕС), Рекомендація Єврокомісії від 25 травня 1994 р. щодо оподаткування МСП (94/390/ЕЕС), Рекомендація Єврокомісії від 7 грудня 1994 р. щодо трансферу МСП (94/1069/ЕЕС), Рекомендації Ради від 12 травня 1995 р. щодо термінів оплати в торговельних угодах (95/198/ЕЕС), Рекомендація Єврокомісії від 22 квітня 1997 р. щодо покращення ситуації і сприяння підприємствам, які розпочинають діяльність (ОJ C(97)1161 final).

Чинними рішеннями ЄС комплексного характеру щодо МСП були багаторічні програми для МСП: перша програма від 1990 р. до 1993 р.; друга – у 1993–1996 рр.; третя – на 1997–2000 рр.; четверта була прийнята у грудні 2000 р. до 2005 р. Ці багаторічні програми, крім першої, ґрунтуються на аналізі висновків із рапортів за попередній період. До уваги беруться відповідні пропозиції. Рапорти презентувалися на європейських самітах (опрацьовані Єврокомісією). Багаторічні програми вводяться в дію за рішенням Ради ЄС.

Хронологічно останнім важливим досягненням щодо МСП було підтримання Європарламентом пропозиції Комісії про статус європейської фірми й участь працівників в управлінні підприємством восени 2001 р.¹⁷¹ Поправки, додані до статуту європейської компанії, стосувалися уніфікації реєстраційних вимог у різних державах – реєстраційних зборів, ведення бухгалтерського обліку й оподаткування. Були впорядковані гарантії участі працівників у керівництві МСП. Фірми – порушники цих правил – можуть бути покарані обмеженням у

¹⁷¹ <http://www.aes.org.ru/rus/fact13.htm>.

фінансовій допомозі зі структурних фондів ЄС, а також національних фондів зайнятості й регіонального розвитку.

Значною мірою піонером на користь МСП був 1994 р., коли Єврокомісія приготувала «Комплексну програму щодо МСП та ремесел». Це була праця, яка поєднувала різноманітні наміри на рівні спільноти, регіону, держави в цілісні рамки, що забезпечують єдність і прозорість дій. У цій програмі зазначено етапи джерел фінансування на період до 2000 р.

Фонди сприяння розвитку МСП включають реалізацію європартнерства, системи економічної співпраці BC-Net (Business Cooperation Network – комп'ютерна біржа інформації для підприємств), функціонування Бюро в справах контактів між підприємствами й центрами Євро-Інфо.

МСП починають розглядатись як основні джерела збільшення зайнятості й динамічного росту (у 92,4 % підприємств ЄС зайнято менше ніж 10 осіб, 7,5 % – від 10 до 499, а лише 0,1 % фірм – більше 500 осіб, найменші підприємства (до 9 осіб) створюють найбільше робочих місць (33,3 %), великі підприємства – 24,7 %) ¹⁷². Це спричинило активну політику щодо МСП не лише на теренах ЄС, а й в окремих державах-членах. Основними чинниками економічної політики у сфері МСП виступають європейська інтеграція, динаміка безробіття, а також стримання економічного розвитку.

На кінець 1990-х років намітилася тенденція до регіоналізації політики щодо МСП (насамперед це стосується Бельгії, Франції, Іспанії, Німеччини й Італії). Політична децентралізація спричинила низку проблем через нестачу координації між різними центральними й регіональними установами.

Основним завданням політики сприяння МСП зараз виступає стимулювання конкурентоспроможності малого бізнесу.

Характерними рисами сучасної політики щодо МСП є такі:

- роль громадських інститутів зміщується в напрямі доповнюючої політики, яка не замінює ринкових механізмів;
- перевага надається підприємствам, що здатні до виживання, і на цьому робиться акцент політики МСП;
- прозорість та вільний доступ до інформації.

Політика щодо МСП до першої половини 1990-х років була дуже ефективною, якщо брати до уваги конкретні наслідки, хоча й існували деякі проблеми, що потребували здійснення окремих рішень та тривалого впливу. Процес розвитку малого бізнесу в ЄС має такі особливості, передбачені в Концепції політики в кінці 1990-х років ¹⁷³:

¹⁷² http://www.mg.gov.pl/struktur/WWW_MSP/Polityka/MS_POL_wR.htm

¹⁷³ Звіт ОЕСР. Глобалізація економічної діяльності та розвитку МСП. – Париж, 1995.

- МСП створюють щораз більш ефективну систему доставки;
- одночасно МСП спрямовують політику на швидке збільшення капіталу й при цьому шукають фінансові засоби за будь-яку ціну; тому, наприклад, експортні дотації інколи використовуються з іншою метою;
- вони виправляють помилки ринку, а також помилки, не спричинені ринковими відносинами, а отже, потребують ширшої інформації про вільний доступ;
- вони стимулюють мобільність засобів виробництва та зменшують бар'єри, які перешкоджають їх мобільності;
- МСП покращують конкурентну ситуацію й потребують відкритої інформації;
- вони мають великий інноваційний потенціал (це стосується нових продуктів і нових ринків), що означає інфраструктурні потреби;
- потреби МСП динамічно змінюються, що призводить до виникнення потреби виваженої стратегії, а також програм пристосування.

У 2001 р. найбільш актуальними були такі напрями політики ЄС щодо МСП¹⁷⁴:

- стимулювання підприємництва;
- просування інновацій та змін;
- володіння ситуацією на внутрішньому ринку;
- аналіз стану європейської конкурентоспроможності й інтеграція з іншими напрямами політики.

Концепція політики щодо МСП на 2001–2005 рр. передбачала створення клімату довіри між підприємствами. Починання бізнесу має бути легким і привабливим, що пов'язано також із загальним зниженням значення торгівлі в Європі. Слід стимулювати впровадження нових продуктів на європейському ринку, урахувавши процеси стандартизації. Нові підходи повинні використовуватись у сфері інтелектуальної власності. Прискорення лібералізації вимагають деякі сектори економіки (сектор телекомунікацій).

Загалом політика ЄС щодо МСП спрямована на правову уніфікацію, лібералізацію діяльності, технічну стандартизацію, покращення умов конкуренції, що зумовлено прискоренням інтеграційних процесів у Європі, а також, звичайно, умовами глобалізації.

Оглядові питання

1. У чому полягає суть принципу свободи руху товарів і послуг у ЄС?
2. У чому особливості ліквідації митних бар'єрів та становлення митного союзу в Західній Європі?
3. Які принципи торговельної політики ЄС?
4. У чому суть промислової політики ЄС?
5. Які головні напрями підтримки малих і середніх підприємств у ЄС?

¹⁷⁴ http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/mult_entr_programme/overview.htm.